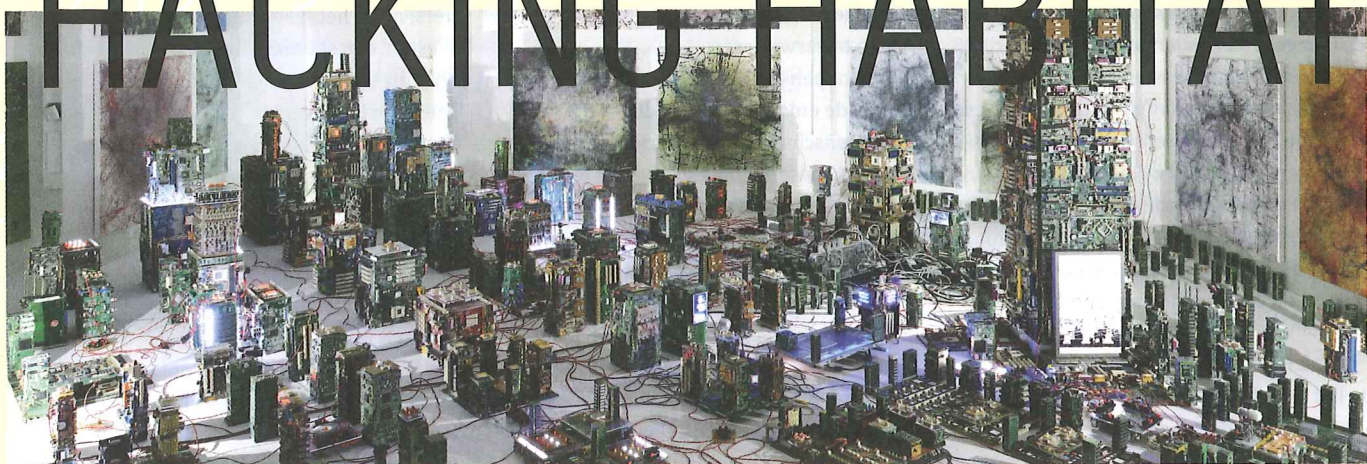

HACKING HABITAT

Stanza, Nemesi Machine – From Metropolis to Ecumenopolis, 2016

Verzet en surveillancekapitalisme

In Utrecht is dit voorjaar de kunstmanifestatie 'Hacking Habitat' te zien over de controlesystemen in ons leven. Marc Schuilenburg vroeg zich af hoe het verzet tegen de controle eruit ziet en of het erin slaagt de bakens te verzetten.

auteur Marc Schuilenburg beeld Peter Cox

In 1990 schreef de Franse filosoof Gilles Deleuze een kort, maar invloedrijk artikel met de titel 'Post-scriptum sur les sociétés de contrôle'. Hierin stelt hij dat we zijn beland in een controlemaatschappij, een term die Deleuze leent van William Burroughs, de 'godfather' van de beatgeneratie. In een met Penthouse uit 1972 merkte Burroughs al op dat 'de middelen van controle nu veel efficiënter zijn. We hebben computers. (...) Dus de mogelijkheden om te controleren zijn veel krachtiger dan ze ooit zijn geweest.'

In het verlengde van Burroughs inzichten constateert Deleuze dat nieuwe middelen van controle, bijvoorbeeld forensisch-technische methodieken als DNA-banken en intelligente camera's die personen kunnen identificeren, het mogelijk maken mensen onafgebroken te volgen en te monitoren, of ze nu thuis zijn of op straat. De steeds grotere schaal waarop controle plaatsvindt, kan moeilijk worden onderschat. Volgens de laatste studies zijn er in Groot-Brittannië meer dan zes miljoen bewakingscamera's, wat ongeveer neerkomt op één per elf inwoners. Alleen al in Londen hangen ruim een half miljoen camera's. Dat betekent dat je in Londen gemiddeld vierhonderd keer per dag wordt gefilmd. Ook reiken de mogelijkheden van controle steeds verder. In Chicago alarmeren bewakingscamera's de politie als een persoon doelloos op straat rondjes loopt of te lang rondhangt voor een publiek gebouw. Slenteren is hier definitief over. Bovendien wordt de controle steeds meer commercieel gemotiveerd. Niet alleen de overheid, maar ook Facebook, Google, Apple, Amazon, WhatsApp, Netflix en Twitter verzamelen gegevens van personen

om voorspellingen te kunnen doen over individueel gedrag – om daar vervolgens invloed op uit te oefenen via gerichte advertenties. Wie op Amazon boeken of cd's koopt, krijgt suggesties voor nieuwe producten die gebaseerd zijn op basis van je vorige aankopen.

VERZET

Om verzet te bieden tegen deze controlesystemen is er eerst een analyse nodig van de manier waarop controle werkt. En die analyse is op 'Hacking Habitat' meer dan aanwezig. Ik heb verschillende keren lange tijd stilgestaan bij de werken van de ruim tachtig kunstenaars die hier bijeen zijn gebracht. Zo heeft Stanza een indrukwekkende installatie gebouwd van kabels, chips en computeronderdelen waarmee de actuele *dataflow* van Londen zichtbaar wordt gemaakt. Verandert er iets in Londen, dan zie je dat meteen terug in Stanza's digitale miniatuurstad.

Een ander hoogtepunt in de tentoonstelling is de film 'History Zero', waarin Stefano Tsivopoulos de doorwerking van de financiële crisis in Griekenland laat zien door middel van een portret van drie personen: een kunstverzamelaar, een immigrant op zoek naar schroot en een kunstenaar die stadsbeelden verzamelt. Naast big data en financiële systemen komen ook onderwerpen aan bod als het verdwijnen van de privacy en de toenemende macht van bedrijven op ons doen en laten.

ASYMMETRISCH

In het essay 'The Secrets of Surveillance Capitalism' in de Frankfurter Allgemeine Zeitung van 5 maart 2016

schrijft Shoshana Zuboff dat de manier waarop Google en Facebook macht op ons leven uitoefenen symbool staat voor een nieuw stadium in het kapitalisme. Dit stadium noemt Zuboff 'surveillancekapitalisme', de verknoping van digitale surveillancetechnieken met de informatiele stromen van het kapitalisme. Volgens Zuboff is dit nieuwe digitaal kapitalisme er niet zozeer op gericht om een product of dienst te verkopen. Veel meer wil het zoveel mogelijk informatie verzamelen van personen, om die vervolgens te analyseren en te verkopen op van elkaar gescheiden digitale platforms.

Elke vorm van protest wordt verzet genoemd, van punk tot 'Fifty Shades of Grey'.

Het surveillancekapitalisme heeft vier kenmerken: continue dataverzameling en analyse door multinationals, het aanbieden van individuele contracten aan gebruikers die eenzijdig kunnen worden opgezegd door diezelfde bedrijven, het verschaffen van volledig gepersonaliseerde diensten en het gebruik van digitale platforms waarop wordt geëxperimenteerd met de beleving van gebruikers. Relevant is dat in het digitaal kapitalisme de relatie tussen gebruikers en bedrijven asymmetrisch wordt. Dit betekent dat data worden verzameld en gebruikt door bedrijven zonder dat hiervoor formele toestemming wordt gevraagd of is gegeven door gebruikers. Deze gang van zaken verschilt volledig met de manier van werken in de vorige eeuw. In de 'analoge vorm' van het kapitalisme waren gebruikers nog klant. Zo was er vaak een persoonlijke band tussen bedrijf en klant. Nu worden gebruikers niet meer als klant gezien, maar enkel als product.

ŽIŽEK

De centrale vraag op 'Hacking Habitat' is daarom actueler dan ooit: 'Hoe bied je verzet tegen nieuwe controlesystemen?' Pedro Reyes smelt in zijn project 'Disarm' in beslag genomen wapens van Mexicaanse drugskartels om tot muziekinstrumenten. In het werk 'Extended Borders' toont Foundland duizenden pingpongbalpen met de coördinaten van vluchtroutes vanuit Syrië via Turkije naar Europa. Susan Hiller brengt in een jukebox meer dan honderd nummers bijeen, die allemaal gaan over vrijheid en het verlangen naar rechtvaardigheid en vrede. Of dit verzet in de radicale betekenis van het woord is,

daarover heb ik mijn twijfels. Misschien gaat het om protest, activisme of een kunstzinnige interventie, maar verzet? Nee, daarvoor is meer nodig. Om dit duidelijk te maken is een korte filosofische uitweiding nodig over de betekenis van het woord 'verzet'. Verrassend weinig wordt in de sociale wetenschappen geschreven over de betekenis van het woord 'verzet'. De consequentie hiervan is dat elke vorm van protest onder de noemer 'verzet' valt, van punk tot graffiti en van slapen tot de bestseller 'Fifty Shades of Grey'. Hierdoor weten we nog steeds niet waarom de ene vorm van activisme wel 'verzet' is en de andere niet.

In het artikel 'To Resist = To Create' (2014) heb ik samen met Keith Hayward voorgesteld dat de relevantie van de notie van verzet schuilt in de transformatieve kracht ervan. Dit betekent dat verzet alleen leidt tot een verandering van een bestaande situatie wanneer het zich niet alleen keert tegen de vertrouwde stereotype kaders (de common sense), maar er ook in slaagt die kaders in te ruilen voor een volledig andere manier van denken en doen. In termen van Slavoj Žižek betekent dit bijvoorbeeld de vorming van nieuwe politieke subjectiviteiten voorbij het kapitalisme. Wanneer de vertrouwde stereotype kaders namelijk niet worden verzet, blijft het protest steken in louter communicatie, wat volgens haar etymologische betekenis neerkomt op datgene wat al als gemeenschappelijk, en dus bestaand, wordt ervaren.

FBI

Tegen de achtergrond van het activisme op 'Hacking Habitat' is het opmerkelijk dat verzet tegen schending van onze privacy nu juist komt van een van de grootste bedrijven op de wereld. Apple weigerde software te maken zodat de FBI de gegevens op de versleutelde iPhone kon inzien van een van de schutters van het bloedbad in het Californische San Bernardino, waarbij veertien mensen om het leven kwamen. Volgens Apple komt hiermee de veiligheid van iPhone-gebruikers in het geding. Ook vreest het bedrijf voor een precedent dat hiermee wordt geschept. Inmiddels hebben andere bedrijven, waaronder Twitter en Airbnb, zich solidair met Apple verklaard.

Je kunt de weigering van Apple cynisch afdoen als een commerciële zet om nieuwe klanten te winnen. Misschien is het een ultieme poging om het monopolie te beschermen op haar eigen data. Maar het zou ook kunnen zijn dat succesvol verzet tegen de controlemaatschappij juist van binnenuit zal moeten komen – van bedrijven als Apple, Google en Facebook zelf. ♦

Hacking Habitat is nog tot 6 juni te zien in Gevangenis Wolvenplein Utrecht

• www.hackinghabitat.com

• [@marcschuilen](https://twitter.com/marcschuilen)